

Judicial Supervision on Confirmation of Charges Process; Iranian and ICC Procedure Models

Iman Yousefi*¹ *Saeed Yousefi*²

1. Ph.D. in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences University of Tehran, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: iman.usefi@yahoo.com

2. M. A. Student of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, University of Shiraz, Shiraz, Iran.

Email: saedyousefi@hafez.shirazu.ac.ir

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2022.342022.1689

Received:

11 May 2022

Accepted:

5 July 2022

Published:

22 August 2022

ABSTRACT

Two models of pretrial investigation with and without judicial supervision are used in ICC and Iran criminal procedure. Judicial supervision means the existence of an independent judicial authority at the preliminary investigation stage that does not interfere with the gathering of evidence, and usually hears the prosecutor at three stages of privacy entry, breaches of liberty and committal the case to trial after investigation. Pretrial chamber in ICC is responsible for hearing the prosecutor's request to announce the end of the pretrial investigation and send the case to the next stage; while in the Iranian procedure, decision of investigation judge and approval by prosecutor is sufficient and no other stage is considered before the start of the trial. The presence of a supervising

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

judge on privacy and liberty is in line with fair trial standards, and the intervention of this authority in announcing the end of the investigation will prolong the trial. As a result, the Iranian procedure is better than the International Criminal Court procedure in this area, and of course it faces this challenge that instead of reasonable suspicion criterion, it uses the criterion of proving beyond any reasonable doubt at the end of this stage.

Keywords: Judicial supervision, Pretrial chamber, Pretrial investigation end, Prosecutor, Investigation judge.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Iman Yousefi: Conceptualization, formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Review & Editing, Supervision, Project administration.

Saeed Yousefi: Methodology, Software, Validation, Data Curation, Writing - Original Draft, Visualization.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Yousefi, Iman and Saeed Yousefi. "Judicial Supervision on Confirmation of Charges Process; Iranian and ICC Procedure Models" *Journal of Criminal Law and Criminology* 10, no. 19 (August 22, 2022): 297-318.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

The pre trial investigation models with and without judicial supervision prevails in the international criminal Court and Iranian criminal procedure, respectively. The meaning of judicial supervision is the presence of an independent judicial authority in the pre trial investigation stage that is not involved in gathering evidence, and usually presents in three stages of privacy entrance, warrants that violate freedom and deciding on the adequacy of investigation at the request of the prosecutor, and makes a decision based on the evidence provided. Usually, the first model prevails in the criminal procedure of countries belonging to unwritten law and the second model prevails in the criminal procedure of countries belonging to written law, including Iran. Among these supervisory judicial institutions, we can mention magistrate judges in criminal procedure in countries such as the United States and England, or the grand jury in American procedure. These authorities are responsible for supervising the work of the prosecutor in the pre trial investigation stage, and the basis of their existence is the lack of judicial power for the prosecutor. Usually, in the criminal procedure of unwritten law, the prosecutor is not considered as a judge, and as a result, he is not allowed to make decisions about the most important rights of people. So, if he needs to enter privacy or arrest, he submits his request to the supervising judicial authority. In written criminal procedure, including Iran's procedure, prosecutors and investigators are considered as judicial authorities and there is no other supervisor on their work. The fact that their decisions are objectionable at another stage does not mean that there is an observer. Although in some of the countries involved in written procedure, supervisory judicial authorities have arrived, such as the judge of pre trial investigation in Italy and the judge of liberties and detention in France, but Iran's criminal procedure have not benefited from these authorities. In such a way that in order to make a decision about entering the privacy of people or making a decision about the adequacy of the pre trial investigation and sending the case to the court, the prosecutors act independently and are not under the supervision of another judicial authority. The International Criminal Court procedure imitate the unwritten criminal procedure, and especially the English criminal procedure have benefited from the model with judicial supervision, unlike the Iranian procedure. The pre-trial chamber examines and decides on the request of the court prosecutor in different stages of criminal procedure. For example, if the prosecutor of the

court deems it necessary to arrest someone, or if it is deemed necessary to enter the privacy of individuals to gather evidence, the prosecutor, who is considered as one of the executive organs of the court, will refer to the pre-trial chamber and obtains the necessary permission. This monitoring is also sufficient in the stage of announcing the end of the pre trial investigation to send the case to the court. In court procedure, the pretrial chamber is responsible for monitoring the prosecutor's request to announce the end of the pre trial investigation and send the case to the next stage; while in the Iranian trial, the decision of the investigator and the approval of the prosecutor are sufficient and no other stage is considered before the trial. The important thing about court procedure is that before the case is sent to the trial stage, a mediation session is held between the court prosecutor and the accused and their lawyers, and the pre-trial chamber decides on the sufficiency of the evidence to send it to the court stage and trial. Takes Jurisprudence in the court has shown that the existence of such a process will greatly delay the procedure; In addition, the pre-trial chamber, opposes the request of the prosecutor in very few cases. In no way can the importance of deciding to send the case to the court and announcing the end of the pre trial investigation be compared with the steps of entering the privacy of people and ordering their arrest. Because freedom and privacy are undoubtedly the most important rights of people in the judicial process. The presence of a supervising judge regarding privacy and freedom, is in accordance with the standards of fair procedure, and the intervention of this authority in the phase of announcing the end of the investigation will delay the procedure. As a result the Iranian procedure, in this part, are better than the procedure of the International Criminal Court, and of course it is facing the challenge that it uses the rule of proving the matter beyond any reasonable doubt at the end of this stage instead of the rule of existence of reasonable evidence, to end the pre trial investigation.

نظارت قضایی بر فرایند تأیید اتهامات؛ مدل‌های دادرسی ایرانی و دیوان کیفری بین‌المللی

ایمان یوسفی*^۱ سعید یوسفی^۲

۱. دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* نویسنده مسؤل: Email: iman.usefi@ut.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Email: sacedyousefi@hafez.shirazu.ac.ir

چکیده:

مدل تحقیقات مقدماتی همراه با نظارت قضایی و بدون آن، به ترتیب در دادرسی دیوان و ایران حاکم است. منظور از نظارت قضایی، وجود یک مرجع قضایی مستقل در مرحله تحقیقات مقدماتی است که در جمع‌آوری ادله دخالتي نداشته و معمولاً در سه مرحله اقدامات ورود به حریم خصوصی، اقدامات ناقض آزادی و تصمیم‌گیری برای کفایت تحقیقات مقدماتی به تقاضای دادستان، رسیدگی و بر اساس ادله ارائه شده، اتخاذ تصمیم می‌نماید. در دادرسی دیوان، شعبه پیش‌دادرسی وظیفه نظارت بر تقاضای دادستان برای اعلام ختم تحقیقات مقدماتی و ارسال پرونده به مرحله بعد را بر عهده دارد؛ درحالی‌که در دادرسی ایرانی، تصمیم‌بازپرس و تأیید دادستان کافی بوده و مرحله دیگری قبل از آغاز محاکمه در نظر گرفته نشده است. وجود قاضی ناظر در مورد حریم خصوصی و آزادی، منطبق با موازین دادرسی منصفانه است و دخالت این مرجع در مرحله اعلام ختم تحقیقات موجب اطاله دادرسی خواهد بود. در نتیجه دادرسی

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/JLC.2022.342022.1689

تاریخ دریافت:

۲۱ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴ تیر ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۳۱ مرداد ۱۴۰۱

ایرانی در این بخش بهتر از دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی بوده و البته خود با این چالش مواجه است که به‌جای ضابطه وجود چند دلیل معقول برای ختم تحقیقات مقدماتی از ضابطه اثبات امر فراتر از هر شک معقول در پایان این مرحله استفاده می‌نماید.

کلیدواژه‌ها:

نظارت قضایی، شعبه پیش‌دادرسی، ختم تحقیقات مقدماتی، دادستان، بازپرس.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

ایمان یوسفی: مفهوم‌سازی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.
سعید یوسفی: روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبار‌سنجی، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، تصویرسازی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

یوسفی، ایمان و سعید یوسفی «نظارت قضایی بر فرایند تأیید اتهامات؛ مدل‌های دادرسی ایرانی و دیوان کیفری بین‌المللی». *مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی* ۱۰، ش. ۱۹ (۳۱ مرداد، ۱۴۰۰): ۲۹۷-۳۱۸.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مباحث دادرسی کیفری ساختاری^۱، مقام قضایی ناظر در مرحله تحقیقات مقدماتی^۲ است. منظور از نظارت قضایی^۳ در مرحله تحقیقات مقدماتی، وجود یک مرجع قضایی کاملاً مستقل و بی‌طرف است که شخصاً در تحقیقات پیرامون جرم در مفهوم خاص خود، یعنی جمع نمودن ادله، هیچ‌گونه مداخله‌ای نداشته و شأن این مرجع، صرفاً رسیدگی به تقاضای دادستان یا مسؤول دیگر مرحله تحقیقات مقدماتی^۴ و صدور یا عدم صدور مجوز در خصوص ورود به حریم خصوصی افراد،

1. Structural criminal procedure.

برای فهم دادرسی کیفری، مناسب‌ترین راه، تقسیم مباحث به دو شاخه دادرسی محتوایی و دادرسی مبنایی است. فرایند یا جریان رسیدگی به یک پرونده جرم، ساختار یا صلاحیت و وظایف نهادهای داخل در آیین دادرسی کیفری و حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه، سه رکن اصلی تشکیل‌دهنده دادرسی کیفری محتوایی است. پس، دادرسی کیفری محتوایی دربردارنده سه شاخه متفاوت، شامل دادرسی کیفری فرایندی، دادرسی کیفری ساختاری و دادرسی کیفری حقوق محور است. آنچه باعث جمع این سه شاخه در زیر عنوان کلی دادرسی کیفری محتوایی و تفاوت با دادرسی کیفری مبنایی می‌شود آن است که زاویه دید، منحصر به رخدادهای پیش روی یک پرونده کیفری است. به عبارت دیگر، منظور از دادرسی کیفری محتوایی، تنها قواعد و مقرراتی است که در زمان خاص بر مسائلی چون نحوه رسیدگی به یک جرم، نحوه احضار و جلب متهم، حقوق او در فرایند دادرسی کیفری، ساختار و صلاحیت مراجع قضایی، حقوق بزه‌دیده و ... حاکم است. درحالی‌که نوع نگاه در دادرسی کیفری مبنایی، عمیق‌تر بوده و به مسائلی چون منشأ حقوق متهم در آیین دادرسی کیفری، می‌پردازد. برای مطالعه بیشتر نک:

ایمان یوسفی، *آیین دادرسی کیفری* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵)، ۹۰.

2. Pre trial Investigation.

3. Judicial Supervision.

۴. از نقطه نظر دادرسی ساختاری، اگر تأکید بر متغیر بازپرس باشد، می‌توان شاهد دو مدل افراطی و تفریطی بود. در مدل افراطی، مراحل تعقیب و تحقیق به دقت و در تمام جرایم از کم‌اهمیت‌ترین تا پراهمیت‌ترین آنها از هم تفکیک شده، مرحله تعقیب در اختیار دادستان و مرحله تحقیق در اختیار بازپرس است. این تفکیک مطلق به آن علت است که با سپردن امر تحقیق به یک مقام قضایی، (بازپرس) از ورود دادستان، (به عنوان مقام اجرایی و طرف دعوا) به امر تحقیق، جلوگیری و از طریق، اصل بی‌طرفی رعایت گردد. در این مدل، بازپرس مکلف به جمع‌آوری بی‌طرفانه دلایل است. به عبارت دیگر، بازپرس باید کلیه دلایل به نفع و به ضرر متهم را جمع‌آوری نماید. برعکس در مدل تفریطی، مراحل تعقیب و تحقیق در هم ادغام شده و هر دو در اختیار دادستان است. دادستان که خود طرف دعوا و مقام تعقیب محسوب می‌شود، وارد تحقیقات شده و اقدام به جمع‌آوری دلایل می‌نماید. ضمن آنکه دادستان در مدل تفریطی، ملزم به جمع‌آوری دلایل به نفع متهم نیست. مدل افراطی دارای بازپرس که آرمان اصلی آن رعایت اصل بی‌طرفی است، با مشکل فقدان تمرکز در انجام تحقیقات راجع به جرم به معنای تقسیم قدرت بین دادستان و بازپرس و امکان بروز اختلاف بین آنها از یک‌سو و نیز روند دست و پا گیر و خسته‌کننده آن از سوی دیگر مواجه است. اطلاع رسیدگی‌های کیفری اولین نتیجه چنین مدلی است. برعکس در مدل تفریطی، مشکل قدرت بی‌حد و حصر دادستان و نقض حقوق متهمین وجود دارد؛ هر چند روند رسیدگی‌های کیفری سریع و روان خواهد بود. شاید به همین علت است که در آیین دادرسی کیفری کشورهای مختلف، شاهد مدل‌های بینابین هستیم. برای مثال در فرانسه با تقسیم جرایم از حیث اهمیت، بازپرس فقط در بعضی از جرایم مهم‌تر، عهده‌دار تحقیقات مقدماتی است. برای مثال در جرمی همانند قتل، تفکیک مطلق بین مراحل تعقیب و تحقیق، اعمال می‌شود. فاصله گرفتن مدل فرانسوی از مدل افراطی دارای بازپرس، به علت مشکل عملی طولانی شدن رسیدگی‌های کیفری در جرایم کم‌اهمیت‌تر و نیز کمبود نیروی انسانی بوده است. بنابراین در مدل دارای بازپرس که بیشتر در کشورهای مبتنی بر حقوق نوشته اعمال می‌شود، ←

سلب حق آزادی و نیز اعلام ختم تحقیقات مقدماتی و ارسال پرونده از دادسرا به دادگاه می‌باشد. هر چند «قاضی ناظر» در دادرسی کیفری کشورهای متعلق به نظام حقوقی نانوشته^۵ شکل گرفته، در چند دهه اخیر این مرجع، وارد دادرسی برخی کشورهای متعلق به نظام حقوقی نوشته^۶ نظیر ایتالیا و فرانسه^۷ نیز شده است.^۸ با وجود این در اکثر کشورهای نظام حقوقی نوشته و از جمله ایران کسی که عهده‌دار انجام تحقیقات مقدماتی است، شخصاً در مورد موارد گفته شده در فوق و بدون وجود نظارت قضایی مرجع دیگر اقدام می‌نماید. در کشورهایی که از مدل همراه با نظارت قضایی استفاده می‌نمایند، نظارت از جانب مرجع قضایی ناظر در تحقیقات مقدماتی، در سه مرحله، مشترک است. مرحله اول، مربوط به جایی است که مقام انجام‌دهنده تحقیقات برای جمع‌آوری ادله، نیاز به ورود به حریم خصوصی افراد دارد. مرحله دوم، مربوط به مواردی است که انجام تحقیقات مقدماتی، مستلزم سلب حق آزادی افراد است. مرحله سوم مربوط به پایان تحقیقات و تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه می‌باشد.^۹

چون در زمان نگارش اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، نمایندگان کشورهای مختلف از نظام‌های حقوقی نوشته و نانوشته حضور داشته‌اند، اساسنامه دیوان در بخش دادرسی کیفری به گونه‌ای نوشته شده که ویژگی‌های مشترک از هر دو نظام دادرسی در آن دیده می‌شود.^{۱۰} از ویژگی‌های ذاتی نظام دادرسی نانوشته، نظارت قضایی در مرحله تحقیقات مقدماتی بر اقدامات و تحقیقات دادستان، پذیرفته

در کنار دادستان به عنوان مقام تعقیب، شاهد وجود مقامی قضایی دیگری (بازپرس) هستیم که خود شخصاً عهده‌دار انجام تحقیقات مقدماتی است. در واقع می‌توان او را در مدل دارای بازپرس، رئیس مرحله تحقیقات مقدماتی دانست. برعکس در مدل بدون بازپرس، هر دو مراحل تعقیب و تحقیق در اختیار دادستان است و دادستان خود عهده‌دار انجام تحقیق می‌باشد. در این مدل که در کشورهای مبتنی بر حقوق نانوشته اعمال می‌شود، دادستان را می‌توان رئیس مرحله تحقیقات مقدماتی دانست.

5. Unwritten Law.

6. Written Law.

۷. در سال ۱۹۸۹ قانونی در ایتالیا قابلیت اجرایی یافت که «قاضی تحقیقات ابتدایی» بر اساس آن شکل گرفت. به علت حذف بازپرس و سپردن هم‌زمان تعقیب و تحقیق به دادستان و گرفتن شأن قضایی از این مقام، قاضی تحقیقات ابتدایی به درخواست‌های دادستان برای جلب، بازداشت، ورود به حریم خصوصی و حتی ارسال پرونده به دادگاه رسیدگی کرده و تصمیم‌گیری می‌نماید. همچنین با اصلاحات به عمل آمده از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد نهادی با عنوان «قاضی آزادی‌ها و بازداشت» در فرانسه شکل گرفت که راجع به بازداشت افراد در مرحله تحقیقات مقدماتی و ورود به حریم خصوصی ایشان بر اساس تقاضای بازپرس اقدام می‌نماید. جهت مطالعه بیشتر نک:

ایمان یوسفی، تحقیقات مقدماتی در آیین دادرسی کیفری (تهران: نشر انتشارات جنگل جاودانه، ۱۳۹۲)، ۷۸.

8. Christoph Safferling, *Towards an international criminal procedure* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 90-100.

9. Roberto E. Kostoris, *Handbook of European Criminal Procedure* (New York: Springer Publishing, 2018), 43-57.

۱۰. برای مطالعه بیشتر نک:

کای آمبوس، «آیین دادرسی کیفری بین‌المللی، ترافعی، تفتیشی یا مختلط»، ترجمه حسین آقای جنت مکان، مجله تحقیقات حقوقی ۱۰ (۱۳۸۶)، ۷۸.

شده و این نظارت قضایی از طریق شعبه پیش‌دادرسی^{۱۱} اعمال می‌گردد. هرچند در مراحل مختلف از آغاز تحقیق تا احضار، جلب، بازداشت و ... دادستان، تحت نظارت شعبه پیش‌دادرسی قرار دارد، در مقاله حاضر به نظارت این مرجع در مرحله پایان تحقیقات مقدماتی و تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه پرداخته شده است. مسأله پیش‌رو آن است که آیا اصولاً نیازی به وجود نظارت قضایی در این مرحله هست یا خیر. به عبارت دیگر آیا تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه، هم‌پایه با تصمیم‌گیری در مورد مهم‌ترین حقوق افراد، شامل حق حریم خصوصی و حق آزادی هست تا حضور «قاضی ناظر» در این مرحله واجب باشد یا نه.

اصولاً در ارتباط با مسأله مطرح شده (لزوم یا عدم لزوم وجود نظارت قضایی در مرحله تصمیم‌گیری برای ختم تحقیقات مقدماتی و ارسال پرونده به مرحله دادگاه) از سوی نویسندگان آیین دادرسی کیفری، دو نظر ارائه شده است. گروهی با تأکید بر این موضوع که مرحله تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه، با هیچ یک از حقوق بنیادین و اساسی افراد در تعارض نیست، اعتقاد به عدم نیاز به وجود نظارت قضایی در این مرحله دارند. این گروه معتقدند که تصمیم مقام انجام‌دهنده تحقیق برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه کافی است و تشکیل جلسه دیگر برای واری ادله جمع‌آوری شده از جانب مقام تحقیق موجب اطاله دادرسی خواهد بود. در مقابل، گروه دیگر معتقدند، کم کردن بار کاری دادگاه‌ها که مهم‌ترین وظیفه فرایند دادرسی، یعنی صدور حکم را بر عهده دارند، با جلوگیری از ارسال پرونده‌های ضعیف به مرحله محاکمه و خارج کردن سریع‌تر پرونده از فرایند رسمی عدالت کیفری در مورد افرادی که اتهامی متوجه ایشان نیست و ... مستلزم وجود نظارت قضایی مستقل بر مرحله تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه است.^{۱۲}

بررسی این موضوع و رویه اتخاذ شده در دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی و تطبیق آن با دادرسی ایرانی از چند جهت دارای اهمیت است. از یک سو در دادرسی ایرانی برخلاف دادرسی دیوان، تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه، نیازمند تشکیل جلسه و دعوت از طرفین نبوده و این تصمیم از جانب بازپرس و با تأیید دادستان اتخاذ می‌شود. در واقع، در این بخش، مدل ایرانی، بدون نظارت قضایی است. تطبیق این وضعیت با دادرسی دیوان به عنوان دو مدل کاملاً مختلف می‌تواند به اصلاح وضعیت دادرسی ایرانی کمک نماید. از سوی دیگر، هرچند تاکنون نوشته‌های ارزشمند از جانب نویسندگان حقوقی در ارتباط با دادرسی دیوان به جامعه حقوقی ارائه شده که برخی از آنها در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته، به صورت خاص و موردی، تطبیق وضعیت‌های خاص دادرسی یک نهاد بین‌المللی با دادرسی داخلی مورد بررسی قرار نگرفته است. در مقاله حاضر، به توصیف هر دو مدل ایرانی و دیوان و تحلیل آن دو و ارائه ایرادات و امتیازات هر یک، پرداخته شده است. در ابتدا به موضوع تأیید اتهامات توسط قاضی ناظر و اهداف روی آوردن به این مدل و نیز فرایند تأیید اتهامات برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه در دیوان پرداخته شده و سپس مدل ایرانی و فقدان نظارت

11. Pre Trial Chamber

12. Matthew Lippman, *Criminal procedure*, (New York: Sage Publications, 2011), 160-173

قضایی بر مرحله ختم تحقیقات مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت نتیجه‌گیری ارائه شده است.

۱- مدل تأیید اتهامات توسط مرجع قضایی ناظر

در مدل تأیید اتهامات توسط مقام قضایی ناظر، پس از آنکه تحقیقات در مفهوم خاص خود انجام و ادله جرم جمع‌آوری شد، مرجع مسؤؤل برای انجام تحقیقات، پرونده جمع‌آوری شده توسط خود را به مقام قضایی ناظر ارائه می‌کند. اگر مقام قضایی ناظر که در اغلب موارد با تشکیل جلسه و در قالب ترفعی^{۱۳} به استماع اظهارات طرفین (دادستان و متهم) می‌پردازد، به این نتیجه برسد که پرونده جمع‌آوری شده از جانب مسؤؤل تحقیقات، دربردارنده ادله کافی برای اثبات انتساب رفتار است، فرآیند تأیید اتهامات به پایان رسیده و پرونده به مرحله محاکمه ارسال می‌شود. نکته مهم در ارتباط با فرآیند تأیید اتهامات آن است که مقام یا مرجع قضایی ناظر، هیچ‌گونه دخالتی در موضوع جمع‌آوری ادله نداشته و به عنوان یک قاضی نشسته اقدام می‌نماید. به لحاظ آنکه فرآیند تأیید اتهامات در دیوان کیفری بین‌المللی بر مبنای مدل فوق طراحی شده، در زیر به موضوعات اهداف این مدل، پیشنهادهای ارائه شده در زمان نگارش اساسنامه و سپس فرآیند تأیید اتهام توسط شعبه پیش‌دادرسی پرداخته شده است.

۱-۱- اهداف مدل

معمولاً در کشورها و مراجع کیفری بین‌المللی که از مدل تأیید اتهامات از جانب مرجع قضایی ناظر استفاده می‌نمایند، سه هدف اصلی، مدنظر است. اولاً فرآیند تأیید اتهامات^{۱۴} در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی، در نظر گرفته می‌شود تا پرونده جمع‌آوری شده توسط دادستان واریسی شود. هدف این واریسی آن است که از یک‌سو، نوع دقیق اتهام منطبق با قانون و رویه قضایی تعیین و از سوی دیگر به ادله جمع‌آوری شده از جانب دادستان پرداخته شود.^{۱۵} از این طریق رعایت ضوابط دادرسی منصفانه از سوی دادستان و اثربخش بودن تحقیقات انجام شده در مرحله تحقیقات مقدماتی تضمین خواهد شد. علت نیز آن است که دادستان خود را مقام مستقل و با دستان مطلقاً باز ندیده و بداند که پرونده جمع‌آوری شده از جانب او پیش از ارسال به مرحله محاکمه توسط یک مقام قضایی ناظر بررسی خواهد شد.

ثانیاً فرآیند تأیید اتهامات اصولاً برای حمایت از حقوق مظنونین و متهمین ایجاد شده است؛ چرا که مظنون یا متهم، می‌تواند قبل از آنکه خود را در برابر یک دادگاه رسمی برای صدور حکم ببیند، ادله ارائه شده توسط دادستان را به چالش بکشد. به همین خاطر نویسندگان اساسنامه دیوان به جای عنوان «محاکمه کوچک»^{۱۶} از عنوان «تأیید اتهامات» استفاده کرده‌اند تا مرحله واریسی پرونده

13. Adversarial.

14. Charges Affirmation.

15. Andrew Ashworth, *The Criminal Process* (New York: Oxford University Press, 2020), 70-76.

16. Mini Trial.

دادستان از جانب مقام قضایی ناظر منجر به پیش‌داوری در مورد ارتکاب جرم از جانب متهم نشود.^{۱۷} در واقع هدف دوم به‌کارگیری مدل، جلوگیری از طرح اتهامات واهی و بی‌اساس علیه متهم پرونده است.

ثالثاً تعبیه فرآیند تأیید اتهام در پایان تحقیقات مقدماتی با یک نگرش اقتصادی قابل توجیه است. قاضی کلود جوردا^{۱۸} به عنوان اولین قاضی مرحله تأیید اتهام در دادرسی دیوان چنین می‌گوید که: «مرحله تأیید اتهام برای آماده‌سازی مناسب پرونده جهت ارسال آن به مرحله محاکمه در نظر گرفته شده تا از این طریق یک محاکمه مؤثر صورت گیرد، از حقوق متهم حمایت شود و از بار شدن هزینه اقتصادی بیشتر بر نظام عدالت کیفری خودداری گردد. جلوگیری از ورود پرونده‌های بدون ادله کافی به مرحله محاکمه هم موجب اطاله رسیدگی و هم موجب بار شدن هزینه‌های اقتصادی بیشتر خواهد بود.»^{۱۹}

معتقدین به مدل نظارت قضایی بر مرحله تأیید اتهامات، با وجود ارائه مبانی نظری اصلی که در فوق آمد با انتقادات جدی مواجه‌اند. اولین ایراد وارد بر این مدل، آن است که اصولاً نیازی به وجود چنین مرحله‌ای نبوده و کاربست این روش، نتیجه‌ای جز اطاله دادرسی نخواهد داشت. فرآیند تأیید اتهام برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه، مرحله اضافی دادرسی بوده و با ارسال مستقیم پرونده از مرحله تحقیقات مقدماتی به مرحله محاکمه، همین تأیید اتهام یا عدم تأیید آن از جانب قاضی محکمه انجام خواهد شد. از سوی دیگر هرچند معتقدین به این مدل به عدم تحقق پیش‌داوری در مورد اتهامات متهم اشاره می‌نمایند، اما امکان ندارد قاضی مرحله محاکمه تحت تأثیر تأیید اتهامات از جانب یک مقام قضایی ناظر مستقل و بی‌طرف قرار نگیرد.^{۲۰}

17. Rubert Cryer, *International Criminal Law and Procedure* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 48-55.

18. Claude Jorda.

19. Hanna Kuczyńska, *The Accusation Model Before the International Criminal Court* (New York: Springer Publishing, 2015), 130-141.

۲۰. در ایالات متحده آمریکا که در دادرسی فدرال خود از مدل نظارت قضایی بر مرحله ختم تحقیقات استفاده می‌کند دو راه برای تعقیب یک متهم وجود داشته و هر دو راه نیز از وظایف دادستان‌ها به حساب می‌آید. در صورتی که پرونده از اهمیت بیشتری برخوردار باشد (معمولاً جنایات) دادستان باید با حضور نزد مرجعی با عنوان هیأت منصفه عالی که بین شانزده تا بیست و سه نفر هستند، از پرونده طرح شده دفاع کرده و هیأت منصفه عالی را متقاعد نماید که دلیل کافی علیه متهم وجود دارد. در این مرحله سندی با عنوان کیفرخواست صادر شده و پرونده به مرحله بعد که مرحله رسیدگی در دادگاه است ارسال می‌شود. در پرونده‌های کم‌اهمیت‌تر، دادستان، موضوع کفایت ادله اثباتی را نه نزد هیأت منصفه عالی که نزد یک قاضی واحد با عنوان قاضی دادگاه بخش مطرح می‌کند و در پایان این مرحله سندی با عنوان سند اطلاعات صادر می‌گردد. آن‌گونه که در دادرسی کیفری آمریکا ضرب‌المثل شده است، حتی یک ساندویچ همبرگر هم در مقابل هیأت منصفه عالی محکوم می‌شود که نشان‌دهنده بی‌تأثیر بودن وجود مقام قضایی ناظر در مرحله تحقیقات مقدماتی است. برای مطالعه بیشتر نک:

Erick Luna, "The Models of criminal Procedur", *Buffallo criminal law review* 84(2009): 420.

۱-۲- بررسی تاریخی موضوع و پیشنهادهای برای اساسنامه دیوان

در زمان نگارش اساسنامه دیوان، نمایندگان کشورهای مختلف، پیشنهادهای متفاوت برای مرحله تأیید اتهام ارائه نمودند. برای مثال پیشنهاد نماینده فرانسه آن بود که یک «شعبه تحقیقات مقدماتی»^{۲۱} با ماهیت قضایی به جای شعبه پیش‌دادرسی کنونی تشکیل شود تا مطلقاً و کاملاً بر اقدامات دادستان نظارت نماید. شبیه پیشنهاد ارائه شده از جانب نماینده فرانسه در قالب شعبه پیش‌دادرسی در اساسنامه دیوان شکل گرفت. در مقابل، نمایندگان برخی کشورها از وجود شعبه قضایی پیش‌دادرسی در دادرسی دیوان کیفی بین‌المللی نگران و معتقد بودند که وجود نظارت‌های قضایی بسیار سخت‌گیرانه در مرحله ابتدایی تحقیقات مقدماتی واجب نیست و اصولاً با اصل استقلال دادستان در تعارض است. نکته جالب توجه در زمان نگارش اساسنامه آن بود که نماینده کشور انگلستان با طرح نماینده کشور فرانسه مخالفت کرده و چنین معتقد بود که اصولاً نیازی به فرآیند تأیید اتهام از جانب مقام قضایی مستقل شبیه شعبه پیش‌دادرسی نیست.^{۲۲}

از این جهت از کلمه «جالب» استفاده شد که دادرسی کیفی فرانسه متعلق به نظام حقوقی نوشته و دادرسی کیفی انگلستان متعلق به نظام حقوقی نانوشته می‌باشد. آن‌طور که گفته شد، معمولاً مدل نظارت قضایی بر پایان تحقیقات مقدماتی در کشورهایی نظیر انگلستان به کار می‌رود و مخالفت نماینده انگلستان با وجود شعبه پیش‌دادرسی، مخالفت با دادرسی انگلستان به حساب می‌آمد.^{۲۳} در نهایت فرآیند تأیید اتهام شبیه فرآیند دادگاه کیفی بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق^{۲۴} شد و ماده ۶۱ اساسنامه دیوان مقرر داشت برگزاری جلسه استماع مقدماتی از جانب شعبه پیش‌دادرسی برای تأیید اتهامات مطروحه از جانب دادستان واجب است.

۱-۳- فرایند تأیید اتهام و ختم تحقیقات در دیوان

در جریان مذاکرات راجع به تصویب اساسنامه دیوان کیفی بین‌المللی در ارتباط با نهاد دادستانی، دو رویکرد کاملاً متفاوت وجود داشت. رویکرد اول، قائل به استقلال مطلق دادستان در تصمیم‌گیری

21. Preliminary Investigation Chamber.

۲۲. جهت مطالعه بیشتر نک:

The Confirmation of Charges Process AT The International Criminal Court: A Critical Assessment And Recommendations For Change, Accessed 20/03/2022, <https://www.icc-cpi.int>

۲۳. یکی از ویژگی‌های اساسی دادرسی کیفی انگلیس آن است که بر مبنای مدل افتراقی پایه‌گذاری شده است. به عبارت دیگر برای رسیدگی به جرایم متعدد از لحاظ میزان اهمیت آنها، روش‌های مختلف اعمال می‌گردد. به همین علت جرایم از جهات مختلف قابل تقسیم بوده و در دسته‌های متفاوت جای می‌گیرد. یکی از این تقسیم‌بندی‌ها که از حیث مراحل تعقیب و تحقیق، واجد اهمیت بیشتری است، آن است که جرایم را در سه دسته «جرایم قابل تعقیب با کیفرخواست»، «جرایم اختصاری» و «جرایم قابل تعقیب به دو روش» جای می‌دهد. در پرونده‌های قابل تعقیب با کیفرخواست، الزاماً دادگاه سلطنتی به موضوع رسیدگی می‌نماید. اما در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی واجب است اتهامات طرح شده از جانب دادستان سلطنتی در مقابل یک دادگاه مجبستریت مطرح و در صورت تأیید از جانب آن مرجع پرونده به مرحله محاکمه ارسال شود.

24. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.

راجع به شروع تحقیق در جنایات بین‌المللی بود. از نظر معتقدین به این رویکرد، استقلال، موجب جلوگیری از اعمال نفوذ در اقدامات دادستان می‌گردد. مطابق با رویکرد دوم، استقلال دادستان در دیوان کیفری بین‌المللی، هیچ کمکی به پیشبرد اهداف آن نخواهد کرد. بنابراین دادستان باید عضوی از شورای امنیت سازمان ملل یا دیگر نهادهای بین‌المللی باشد. نهایتاً آنچه در اساسنامه تصویب شد، استقلال تعدیل شده دادستان بود؛ به آن معنا که دادستان مرجعی برای تعقیب و تحقیق جنایات بین‌المللی باشد و از سوی دیگر، تحت نظارت شعبه پیش‌دادرسی که متشکل از سه قاضی است قرار گیرد.^{۲۵}

دادستان در سطح دیوان کیفری بین‌المللی در مقایسه با دادستان در سطح ملی، از اختیارات کمتری برخوردار است. حتی برای شروع به انجام تحقیق نیز دادستان مکلف به اخذ مجوز از شعبه پیش‌دادرسی است. مطابق با بند ۳ از ماده ۱۵ اساسنامه: «اگر دادستان به این نتیجه برسد که دلایل موجهی برای ادامه تحقیقات وجود دارد، باید درخواست اجازه انجام تحقیقات را به همراه هر مدرکی که در تأیید ادعا وجود دارد به شعبه پیش‌دادرسی ارسال نماید...»

تحت تأثیر مدل‌هایی همانند مدل آمریکایی و ایتالیایی و برعکس مدل‌های کشورهای دیگر دادستان یا بازپرس بدون وجود یک جلسه مقدماتی در خصوص ارسال پرونده به دادگاه تصمیم‌گیری می‌نمایند، دادستان در دیوان کیفری بین‌المللی حق صدور کیفرخواست ندارد. مطابق با بند ۱ از ماده ۶۱^{۲۶} اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، شعبه پیش‌دادرسی موظف است، جلسه‌ای را به منظور بررسی اتهامات متوجه متهم و با حضور دادستان، متهم و وکیل او تشکیل دهد.

این جلسه به شکل توافقی است و لازمه توافقی بودن چنین جلسه‌ای اطلاع دقیق متهم و وکیل او از کلیه اتهامات و دلایلی است که علیه او وجود دارد.^{۲۷} به همین علت مطابق با بند ۳ از ماده ۱۲۱ آیین دادرسی و ادله دیوان، دادستان مکلف است تا شرح جزئیات و فهرست ادله‌ای را که قصد دارد علیه متهم استفاده نماید، ظرف مهلت ۳۰ روز قبل از تشکیل جلسه مقدماتی برای متهم و شعبه پیش‌دادرسی ارسال نماید. پس از طرح موضوع در شعبه توسط دادستان و متهم و استماع دلایل هر دو طرف، شعبه پیش‌دادرسی مطابق با بند ۷ از ماده ۶۱ اساسنامه دیوان یکی از تصمیمات زیر را اتخاذ می‌نماید:

۱- اتهاماتی را که ادله کافی نسبت به آنها وجود دارد، تأیید کرده و متهم را به همراه پرونده موجود به شعبه بدوی دیوان، اعزام می‌نماید.

۲۵. حسین آقایی جنت مکان. «نظارت قضایی بر تشخیص دادستان دیوان کیفری بین‌المللی»، *مجله حقوق بین‌الملل*، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری ۳۹ (۱۳۷۸)، ۲۴۸.

۲۶. ماده ۶۱ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی: «۱- شعبه پیش‌دادرسی بر حسب مقررات بند ۲ در مدت زمان معقولی پس از تسلیم کردن شخص یا حضور داوطلبانه او در برابر شعبه مکلف است جلسه استماع برای تأیید اتهاماتی که دادستان بر پایه آنها خواستار محاکمه گردیده است را تشکیل دهد. این جلسه استماع باید با حضور دادستان، شخص متهم و نیز وکیل مدافع وی تشکیل شود.»

۲۷. محمود صابر، *آیین دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی* (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۸)، ۱۶۴.

۲- از تأیید اتهاماتی که علیه متهم مطرح شده‌اند به علت عدم کفایت ادله اثباتی، امتناع می‌نماید.

۳- انجام تحقیقات بیشتری را از دادستان تقاضا می‌نماید.

تاکنون شعبه پیش‌دادرسی موارد متعدد از تأیید اتهامات را انجام داده و رویه قضایی دیوان نشان داد که فرآیند تأیید اتهام پس از اتمام کار دادستان با چالش جدی اطاله دادرسی مواجه خواهد بود. برای مثال از اولین جلسه تأیید اتهام در تاریخ دیوان کیفری بین‌المللی که راجع به متهم، توماس لوبانگو دایلو^{۲۸} بود، تا زمان نگارش مقاله، کوتاه‌ترین زمان فرآیند تأیید اتهام در پرونده‌های مطروحه از زمان اولین حضور متهم در محضر دیوان، هفت ماه و نوزده روز و طولانی‌ترین مدت، دو سال و شش ماه و هشت روز بوده است.^{۲۹}

در پرونده طرح شده علیه دایلو با موضوع اتهامی جنایت جنگی در جمهوری دموکراتیک کنگو، متهم در تاریخ هفدهم مارس ۲۰۰۶ روانه بازداشتگاه دیوان کیفری بین‌المللی شد. شعبه پیش‌دادرسی علاوه بر نظارت قضایی بر مرحله تأیید اتهامات، مقام قضایی ناظر بر دادستان برای اقداماتی نظیر ورود به حریم خصوصی افراد و جلب ایشان نیز می‌باشد.^{۳۰} به همین علت این مرجع سابق بر بازداشت

28. Thomas LubangaDyilo.

۲۹. این اطلاعات در تارنمای دیوان کیفری بین‌المللی به آدرس زیر موجود است:

<https://www.icc-cpi.int>

۳۰. هر چند در خصوص لزوم صدور مجوز از سوی شعبه پیش‌دادرسی برای اقدامات ناقض حریم خصوصی افراد، نص خاصی در اساسنامه و آیین دادرسی و ادله دیوان کیفری بین‌المللی پیش‌بینی نشده است، در خصوص محروم کردن افراد از آزادی این نقیصه مرتفع گردیده است. دادستان، همانند مواردی که ناقض حریم خصوصی متهمین محسوب می‌شود، در خصوص جلب افراد نیز حق اقدام مستقلانه ندارد. پس از آنکه دادستان در راستای ماده ۱۵ اساسنامه به این نتیجه رسید که جنایتی بین‌المللی به وقوع پیوسته است و قابلیت طرح در دیوان کیفری بین‌المللی را داراست، درخواست جلب متهم را از شعبه پیش‌دادرسی می‌نماید. تقاضای دادستان برای جلب افراد باید طی یک تقاضانامه و مشتمل بر موارد زیر باشد:

۱- نام شخص و هر گونه اطلاعات دیگری راجع به مشخصات وی؛

۲- تصریح به جرایم مشمول اساسنامه که ادعا می‌شود شخص، مرتکب آن جرایم شده است؛

۳- خلاصه‌ای از وقایعی که ادعا می‌شود جرم ارتکاب یافته است؛

۴- خلاصه‌ای از ادله و یا هر گونه اطلاعات دیگری که جهات توجه اتهام به متهم را توجیه می‌نماید؛

۵- جهاتی که دادستان بر مبنای آنها بازداشت شخص را ضروری تشخیص داده است؛

پس از وصول تقاضانامه دادستان، شعبه پیش‌دادرسی در یک جلسه رسیدگی بدون حضور متهم و به شکل غیرترافی به بررسی اسناد و مدارک واصله پرداخته و با رعایت شرایط زیر دستور جلب فرد را صادر می‌نماید.»

۱- قرآن کافی وجود دارد که ارتکاب یکی از جرایم در محدوده صلاحیت دیوان را روشن می‌سازد.

۲- بازداشت شخص به جهات زیر ضروری باشد.

الف- بازداشت شخص برای حضور فرد در محاکمه لازم است.

ب- بازداشت شخص برای جلوگیری از ایجاد و مانع بر سر راه تحقیقات و نیز رسیدگی دادگاه توسط متهم ضروری است.

ج- بازداشت شخص برای جلوگیری از ادامه ارتکاب جرم و ایجاد خسارات بیشتر الزامی است.

با لحاظ شرایط و فرایند فوق که در بند ۱ ماده ۵۸ اساسنامه دیوان آمده است، شعبه پیش‌دادرسی دستور لازم برای

متهم با اعتقاد به آنکه دلایل و زمینه‌های معقول برای مسؤولیت کیفری متهم وجود دارد، مبادرت به صدور دستور جلب وی نموده بود. شعبه پیش‌دادرسی به درخواست دادستان جلسه استماع مقدماتی و تأیید اتهامات برای بیست و هفتم جون ۲۰۰۶ در نظر گرفت و یک مهلت سه ماهه به طرفین برای ارائه ادله خود اعطا نمود. چون همان‌طور که گفته شد جلسه تأیید اتهامات، در قالب توافقی انجام می‌شود، دادستان دیوان موفق به معرفی شهود برای مواجهه با متهم در تاریخ تعیین شده نگردید و در نتیجه این تاریخ به بیست و هشتم سپتامبر ۲۰۰۶ تغییر یافت. مجدداً این تاریخ با دستور شعبه پیش‌دادرسی و به لحاظ عدم آمادگی متهم برای دفاع به تاریخ نهم نوامبر ۲۰۰۶ انتقال یافت. نکته جالب توجه آن است که جلسه تأیید اتهامات به مدت دو هفته طول کشید و نهایتاً در تاریخ بیست و هشتم نوامبر ۲۰۰۶ خاتمه یافت. جالب‌تر آنکه نهایتاً شعبه پیش‌دادرسی در تاریخ بیست و نهم ژانویه ۲۰۰۷ اتهامات متهم را تأیید نمود و دستور ارسال پرونده به مرحله محاکمه صادر شد.

اولین تجربه شعبه پیش‌دادرسی برای تأیید اتهامات، کاملاً مایوس‌کننده به نظر می‌رسد. شعبه پیش‌دادرسی با دستورات متعدد تأخیر و سپس با یک جلسه طولانی مدت دو هفته‌ای مبادرت به اتخاذ تصمیم نمود که دقیقاً مخالف با اصل تسریع در تحقیقات است. بسیار واضح است که مرحله تأیید اتهامات از جانب شعبه پیش‌دادرسی همچنان بخشی از تحقیقات مقدماتی به حساب می‌آید و همان‌طور که نویسندگان اساسنامه دیوان اعتقاد داشتند، این فرآیند، بخشی از محاکمه به حساب نمی‌آید تا موجب پیش‌داوری راجع به اتهامات متهم باشد. نکته بسیار مهم آن است که پرونده متهم فوق پس از تأیید اتهامات از جانب شعبه پیش‌دادرسی به دادگاه ارسال و شعبه دادگاه دقیقاً اقدامات شعبه پیش‌دادرسی در زمینه مواجهه طرفین، استماع اظهارات شهود و بررسی ادله طرفین را انجام داد. این موضوع یکی از چالش‌های اساسی و انتقادات بنیادین مطرح شده در مقابل مدل نظارت قضایی برای تأیید اتهامات است.^{۳۱}

۲- مدل ارسال پرونده به دادگاه بدون نظارت قضایی

برخلاف مدل نظارت قضایی برای تأیید اتهامات، در مدل فقدان نظارت قضایی که در ایران نیز جاری

جلب متهم را صادر و در اختیار دادستان قرار می‌دهد. مطابق با فصل نهم اساسنامه دیوان، کلیه دولت‌های عضو مکلف به همکاری با دیوان هستند. ←

شخص جلب شده برای تفهیم موضوع اتهام و دلایل آن، نزد شعبه پیش‌دادرسی هدایت می‌شود. البته در مواردی ← که شخص احضار شده نیز، چنین وضعیتی وجود دارد. در هر صورت، شعبه پیش‌دادرسی باید یقین حاصل کند که شخص متهم از جرایم انتسابی به خود و از حقوقی که در اساسنامه برای او پیش‌بینی شده به‌طور کامل مطلع است. آزادی یا بازداشت متهم در اختیار شعبه پیش‌دادرسی است. پس از حضور متهم نزد شعبه پیش‌دادرسی، این مرجع می‌تواند دستور بازداشت متهم و یا آزادی مشروط او را صادر نماید. البته ممکن است در صورتی که شعبه معتقد به عدم انتساب رفتار به متهم باشد به‌طور مطلق آزاد گردد.

۳۱. جهت ملاحظه نظر مخالف که اعتقاد به لزوم وجود نظارت قضایی بر مرحله تأیید اتهام دارد، نک:

رضانی، احمد، عبدالرضا منصوری دهبید و منصور عطاشنه، «نظارت قضایی بر تعقیب و تحقیق در دیوان کیفری بین‌المللی (ICC)»، فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و حقوق بین‌الملل ۴۷ (۱۳۹۸)، ۴۳-۶۵.

است، تصمیم مقامات دادسرا یا مرحله تحقیقات مقدماتی برای ارسال پرونده به مرحله دادگاه کافی است. این مدل معمولاً در کشورهایی به کار می‌رود که مقامات متصدی مرحله تحقیقات مقدماتی قضایی هستند. دادستان دیوان کیفری بین‌المللی مقام اجرایی و دادستان و بازپرس ایرانی مقام قضایی می‌باشند. در نتیجه و شاید به علت اعتماد به شأن قضایی مقامات مرحله تحقیقات مقدماتی، در دادرسی کیفری مبتنی بر مدل فقدان نظارت قضایی، مرحله جداگانه‌ای برای تأیید اتهامات وجود ندارد.^{۳۲}

یکی دیگر از تمایزات بنیادین بین مدل‌های وجود و فقدان نظارت قضایی برای تأیید اتهامات آن است که در مدل اول، (مدل دیوان کیفری بین‌المللی و کشورهای نظیر آمریکا و انگلستان) مرحله تحقیقات مقدماتی با جمع‌آوری چند دلیل به پایان می‌رسد و البته تأیید اتهامات نیز بر پایه همین چند دلیل انجام می‌شود. در حالی که در مدل دوم (مدل کشورهای نظیر ایران و فرانسه) در مرحله تحقیقات مقدماتی همه دلایل موجود پیرامون جرم جمع‌آوری شده و یک پرونده کامل، همراه با تمام ادله ممکن به مرحله محاکمه ارسال می‌شود.^{۳۳} بر این اساس و برای روشن شدن موضوع، در این قسمت ابتدا به موضوع ارتباط مدل فقدان نظارت قضایی با ضابطه اثبات امر فراتر از هر شک معقول^{۳۴} و سپس به فرایند تأیید اتهام در دادرسی ایرانی پرداخته شده است.

۲-۱- ارتباط مدل فقدان نظارت قضایی با ضابطه اثبات اتهام فراتر از هر شک معقول

در مدل دارای بازپرس ایرانی، برعکس مدل بدون بازپرس، تأکید، روی مرحله تحقیقات مقدماتی است. بازپرس در این مدل، برعکس دادستان در مدل بدون بازپرس، مکلف به جمع‌آوری کلیه دلایل است. موضوعی که معیار «ظن معقول»^{۳۵} برای پایان دادن به مرحله تحقیقات مقدماتی را در مدل بدون بازپرس به معیار «فراتر از هر شک معقول»^{۳۶} در مدل دارای بازپرس نزدیک می‌نماید. این به آن معناست که بازپرس باید در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی به اقتناع وجدانی کامل در خصوص انتساب رفتار به متهم پرونده رسیده و بر همین اساس اظهار نظر نماید.

۳۲. ویلیام شبت، مقدمه‌ای بر دیوان کیفری بین‌المللی (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۴)، ۳۹.

33. Marty and Spenser, *European criminal procedures* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 47-60.

34. Affirmation Beyond any Reasonable Doubt.

35. Reasonable Suspicion.

۳۶. به لحاظ تاریخی «نظام اقتناع وجدان قضایی» جایگزین «نظام ادله قانونی» شده است. در نظام اقتناع وجدان قضایی که با پذیرش اصل براءت حاکم شده است یقین درونی قاضی ملاک قضاوت است. بنابراین قاضی در دستیابی به دلایل آزاد است و حتی اگر دلیلی در قانون نیامده باشد قاضی مختار است از آن دلیل استفاده کند. تفاوت بین آیین دادرسی مدنی و آیین دادرسی کیفری در آن است که در آیین دادرسی مدنی، قاضی بر مبنای قوی‌تر بودن دلایل طرفین حکم صادر می‌نماید. در حالی که در آیین دادرسی کیفری و به علت حاکم بودن نظام اقتناع وجدان قضایی، ضابطه فراتر از هر شک معقول حاکم است. در آیین دادرسی کیفری قاضی باید برای صدور حکم به محکومیت هیچ شک معقولی نداشته باشد که اولاً جرمی واقع شده و ثانیاً این جرم منتسب به رفتار متهم است.

چالش اساسی پیش روی دادرسی ایرانی، به‌طور خاص و مدل دارای بازپرس، به‌طور عام، آن است که اگر قرار باشد قاضی دادگاه برای صدور حکم محکومیت کیفری، فراتر از هر شک معقول و با رسیدن به اقتناع وجدانی کامل، اقدام نماید، چه نیازی به اقتناع وجدانی قاضی دیگری در مرحله تحقیقات مقدماتی است. به نظر می‌رسد وجود دو اقتناع وجدانی قضایی در فرایند رسیدگی به یک پرونده کیفری نه‌تنها لازم نیست، بلکه اثرات منفی نیز به بار خواهد آورد. شکی نیست که در آیین دادرسی کیفری و با توجه به نظام «اقتناع وجدانی قاضی» که با پذیرش اصل برائت حاکم شده،^{۳۷} لازم است که یک قاضی با ویژگی‌های خاص خود، فراتر از هر شک معقول به این اقتناع برسد که متهم پرونده مرتکب جرم شده و طبیعی است که تحقق این شرط، مربوط به آخرین مرحله رسیدگی به یک پرونده کیفری و قبل از اجرای مجازات می‌باشد.^{۳۸} بنابراین اصولاً نیازی به اقتناع وجدانی قاضی دیگری در مرحله تحقیقات مقدماتی نیست.

حداقل اثر منفی لزوم وجود اقتناع وجدانی تمام‌عیار در مرحله تحقیقات مقدماتی در دو موضوع خواهد بود. اولاً؛ این رهیافت، موجب تأکید بر مرحله تحقیقات مقدماتی به‌جای تأکید بر مرحله رسیدگی در دادگاه است. نتیجه این امر، تأثیرپذیری روان‌شناختی قضات دادگاه از موضوع است. ایشان با پرونده‌ای مواجه هستند که کلیه دلایل در آن جمع‌آوری شده و از سوی دیگر، مقامی قضایی و نه اجرایی، مسؤول و مدیر آن بوده است. نتیجه اعتماد ایشان به پرونده ارسال شده از مرحله تحقیقات مقدماتی، عدم دقت و تمرکز کافی خواهد بود. در این بین ممکن است حقوق دفاعی متهم در قالبی ترافعی (به این معنا که متهم حق دارد دلایل طرف خود را شنیده و در مقابل آن دلیل ارائه نماید)، نادیده گرفته شود.

ثانیاً؛ این رویکرد، عاملی برای اطلاع دادرسی خواهد بود. لزوم وجود دو اقتناع وجدانی در یک پرونده، بدون آنکه به اقتناع وجدانی مرحله تحقیقات مقدماتی نیازی باشد، موجب آن است تا وقت بسیار طولانی، صرف جمع‌آوری دلایل توسط بازپرس شود. هرچند قبل از این گفته شد که تأکید مدل دارای بازپرس بر مرحله محاکمه نبوده و عمده توجه، معطوف مرحله تحقیقات مقدماتی می‌باشد، پس از پایان کار بازپرس، قاضی دادگاه مجدداً به همان دلایل پرداخته و در واقع آنها را بازبینی می‌کند. این به معنای رسیدگی به دلایل در دو مرحله متفاوت بوده که نتیجه‌ای جز اطلاع دادرسی نخواهد داشت.

در مدل دیوان، هرچند مرحله تأیید اتهامات، پیش‌بینی شده است، اما به هیچ وجه تأکید اصلی بر مرحله تحقیقات مقدماتی نبوده و شعبه پیش‌دادرسی با وجود چند دلیل نیز فرایند تأیید اتهام را آغاز خواهد کرد. با این وضعیت، با به دست آمدن یک یا چند دلیل معقول، پرونده به مرحله محاکمه ارسال و در این مرحله به صورت متمرکز به دلایل موجود در فضایی کاملاً ترافعی پرداخته می‌شود.

۳۷. جهت مطالعه بیشتر نک:

عباس تدین، «ارزشیابی ادله کیفری در نظام دادرسی ایران و فرانسه»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی ۱۴(۱۳۸۹)، ۶۱.

۳۸. علی خالقی، آیین دادرسی کیفری (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹)، ۱۳۴.

انتقاد وارد بر وجود دو اقناع وجدانی در دادرسی کیفری ایران به عنوان یکی از مدل‌های دارای بازپرس به خوبی به چشم می‌آید. در مرحله دادرسی در ابتدا بازپرس، دلایل را جمع‌آوری می‌کند، به استماع شهادت شهود می‌پردازد، نظریات کارشناسان را اخذ می‌کند، بین متهم و شهود جلسه مواجهه حضوری می‌گذارد و پس از ارسال پرونده به مرحله رسیدگی، قاضی دادگاه، همان کارها را انجام می‌دهد.

مطابق با ماده ۳۴۱ از قانون آیین دادرسی کیفری هرگاه پرونده با کیفرخواست به دادگاه ارجاع شود، در صورتی که دادگاه تحقیقات را ناقص بداند یا موارد جدیدی پس از پایان تحقیقات کشف شود که مستلزم انجام تحقیق باشد، دادگاه با ذکر دقیق موارد، تکمیل تحقیقات را از دادرسی مربوطه درخواست می‌نماید. این امر نشان‌دهنده آن است که کار بازپرس در جمع‌آوری دلایل باید بی‌نقص باشد و به اصطلاح، همه ادله را جمع کند و به یک اقناع وجدانی بی‌عیب و نقص برسد؛ همان که در این مقاله از آن با عنوان «اثبات امر فراتر از هر شک معقول در پایان تحقیقات مقدماتی» یاد شد.

۲-۲- فرایند تأیید اتهام در دادرسی ایرانی

مدل ایرانی آن‌گونه که بحث شد همانند مدل فرانسوی، دارای بازپرس است؛ اما، نمی‌توان آن را جزء مدل‌های همراه با نظارت قضایی تصور کرد. علت، آن است که از یک‌سو، بازپرس در مراحل سه‌گانه نقض حریم خصوصی، آزادی افراد و تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه، رأساً تصمیم‌گیری می‌نماید و از سوی دیگر، برخلاف مدل فرانسوی، قاضی مستقل دیگری «قاضی آزادی‌ها و بازداشت» وجود ندارد تا بر اقدامات بازپرس نظارت نماید. بازپرس در مدل ایرانی تحت نظارت دادستان قرار دارد و این نظارت را نمی‌توان یک نظارت قضایی مستقلانه و بی‌طرفانه دانست. مواد ۲۶۴ و ۲۶۵ قانون فوق به موضوع قرارهای نهایی منع تعقیب و جلب به دادرسی اختصاص یافته است. بر اساس ماده ۲۶۵ «بازپرس در صورت جرم بودن عمل ارتكابی و وجود ادله کافی برای انتساب جرم به متهم، قرار جلب به دادرسی و در صورت جرم نبودن عمل ارتكابی و یا فقدان ادله کافی برای انتساب جرم به متهم، قرار منع تعقیب صادر و پرونده را فوراً نزد دادستان ارسال می‌کند ...»

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، نوآوری چندانی نسبت به قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در این قسمت ندارد. تنها تفاوت آن، جایگزینی اصطلاح «جلب به دادرسی» به جای «قرار مجرمیت» است. همانند قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، قرارهای منع تعقیب و جلب به دادرسی متهم باید به تأیید دادستان برسد. در صورت بروز اختلاف بین بازپرس و دادستان، مطابق ماده ۲۶۹ حل اختلاف با دادگاه صالح خواهد بود.^{۳۹} بنابراین در مدل ایرانی برعکس مدل‌های ایتالیایی و دیوان کیفری بین‌المللی، اظهارنظر برای ارسال پرونده به دادگاه توسط مقام متصدی

۳۹. ماده ۲۶۵ قانون آیین دادرسی کیفری «در هر مورد که دادستان با عقیده بازپرس مخالف باشد و بازپرس بر عقیده خود اصرار کند، پرونده برای حل اختلاف به دادگاه صالح ارسال و طبق تصمیم دادگاه عمل می‌شود.»

تحقیقات مقدماتی صورت گرفته و جلسه جداگانه‌ای برای تأیید اتهامات یا کیفرخواست تشکیل نمی‌شود. موضوعی که مدل ایرانی را به یک مدل بدون نظارت قضایی تبدیل می‌نماید. ممکن است شخص بیگانه با قانون آیین دادرسی کیفری ایران با مطالعه آن به این نتیجه برسد که با توجه به آنکه قرارهای بازداشت افراد و نیز جلب به دادرسی که توسط بازپرس صادر می‌شود، نیازمند تأیید دادستان می‌باشد، بنابراین مدل ایرانی نیز یک مدل همراه با نظارت قضایی است. این نتیجه‌گیری از دو جهت مواجه با ایراد است. اولاً در مدل‌های دارای مانع، مقام متصدی تحقیقات، اختیاری برای صدور مستقلاً قرارهای بازداشت و جلب به دادرسی ندارد. برای مثال در مدل فرانسوی، بازپرس حق صدور قرار بازداشت را نداشته و تنها می‌تواند بازداشت افراد را از قاضی آزادی‌ها و بازداشت تقاضا نماید. همچنین در مدل ایتالیایی، دادستان، حق ارسال مستقیم پرونده به دادگاه را نداشته و باید مجوز لازم را از قاضی تحقیقات ابتدایی بگیرد.^{۴۰} این در حالی است که در مدل ایرانی، مقام متصدی تحقیقات شامل بازپرس، دادستان، معاون دادستان و یا دادیار در خصوص بازداشت افراد و جلب به دادرسی، قرار صادر می‌نمایند.

ثانیاً در مدل‌های همراه با نظارت قضایی، منظور از مانع، وجود یک مقام قضایی ناظر است که این مقام، شخصاً در انجام تحقیقات و جمع‌آوری دلایل دخالتي نمی‌کند و به لحاظ اصولی و قانونی نیز نمی‌تواند دخالتی داشته باشد. برای مثال در ایتالیا قاضی تحقیقات ابتدایی هیچ دخالتی در امر تحقیقات ندارد و امر تحقیقات و جمع‌آوری دلایل مرتبط با جرم بر عهده دادستان است. در دیوان کیفری بین‌المللی نیز شعبه پیش‌دادرسی، دخالتی در امر تحقیقات نداشته و تنها وظیفه این مرجع، نظارت قضایی بر اقدامات دادستان است. این در حالی است که در ایران، مقام ناظر بر اقدامات بازپرس، دادستان است. دادستان از یک‌سو، مقام تعقیب بوده و بنابراین شأن او هم‌سنگ شأن شاکی خصوصی است و از سوی دیگر، دادستان در انجام تحقیقات دخالت دارد. بنابراین به هیچ وجه با مقامات قضایی ناظر در مدل‌های همراه با نظارت قضایی قابل مقایسه نیست. اصولاً نیز این موضوع که نظارت بر اقدامات بازپرس با دادستان باشد، معقول و منطقی به نظر نمی‌رسد. شاید بتوان نظارت بر اقدامات بازپرس توسط دادستان را با نظارت شاکی خصوصی بر بازپرس مقایسه کرد. وظیفه دادستان، تعقیب متهمین و تقاضای مجازات برای ایشان بوده و این وظیفه به وسیله جامعه به دادستان تفویض شده است. طبیعی است که دادستان، برخورد با متهم و بازداشت ایشان را خواستار باشد. بنابراین دادستان را نمی‌توان مانعی مناسب و بی‌طرف در مقابل اقدامات ناقض حقوق اساسی افراد دانست و از این جهت مدل ایرانی به عنوان یک مدل بدون نظارت قضایی بررسی شد.

نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر، مدل‌های همراه با نظارت قضایی دیوان کیفری بین‌المللی و بدون نظارت قضایی

۴۰. ایمان یوسفی و محمدصادق رئیسی، «بررسی انتقادات وارد بر نهاد بازپرسی»، *مجله حقوقی دادگستری* ۸۲(۱۳۹۲)، ۲۱۸-۲۴۵.

ایران در مرحله اعلام ختم تحقیقات مقدماتی و تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه بررسی شد. روشن شد که شعبه پیش‌دادرسی در دیوان به عنوان مرجع قضایی ناظر بر اقدامات دادستان بوده و دادستان مکلف است برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه، مجوز لازم را در یک جلسه توافقی پیش از محاکمه که با حضور طرفین برگزار می‌شود اخذ نماید. درحالی‌که در مدل ایرانی، صدور قرار نهایی جلب به دادرسی از جانب بازپرس و تأیید دادستان برای ارسال پرونده به مرحله محاکمه کافی است. تفاوت دیگر دو مدل در آن است که در دیوان کیفری بین‌المللی به لحاظ تأثیرپذیری مرحله تحقیقات مقدماتی از نمایندگان دادرسی کیفری نانوشته، ضابطه دلیل معقول کافی است و نیازی به جمع‌آوری همه ادله پیرامون جرم نیست. در واقع، کشف چند دلیل مهم برای حضور در جلسه تأیید اتهامات از جانب شعبه پیش‌دادرسی کافی است. درحالی‌که در مدل ایرانی که تقلید شده از مدل فرانسوی می‌باشد، بازپرس مکلف به جمع‌آوری همه ادله بوده و در نتیجه به‌جای ضابطه دلیل معقول، بازپرس باید به یک اقناع وجدانی تمام‌عیار برسد. در واقع، ضابطه حاکم بر نظام ادله در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی چیزی شبیه ضابطه حاکم بر ختم تمام فرآیند دادرسی و صدور حکم قطعی یا به اصطلاح، «اثبات امر فراتر از هر شک معقول» است.

به هر دو مدل دیوان و ایران انتقادات جدی وارد است. با وجود آنکه معتقدین به مدل نظارت قضایی بر ختم تحقیقات به اهدافی نظیر اقتصادی بودن این رهیافت یا جلوگیری از تضییع حقوق متهم و کم کردن بار کاری دادگاه‌ها استناد کرده و آنها را در توجیه نظریه خود برمی‌شمارند، همین سه هدف مورد تأکید، تبدیل به ایرادات اساسی وارد بر این مدل می‌شود. اول، تجربه قضایی دیوان در پرونده‌های رسیدگی شده که به یکی از آنها در متن مقاله حاضر به عنوان مثال اشاره شد، نشان داد که اتفاقاً مدل نظارت قضایی موجب بار کردن هزینه اضافی خواهد بود. برای مثال شهود، هم در مرحله تأیید اتهام توسط شعبه پیش‌دادرسی و هم در مرحله محاکمه حاضر می‌شوند. از سوی دیگر، تعبیه نهاد قضایی ناظر بر مرحله تحقیقات مقدماتی، دقیقاً به معنای بار کردن هزینه اضافی بر دوش نظام عدالت کیفری بین‌المللی خواهد بود. دوم، معتقدین به این مدل ادعا می‌کنند که اضافه کردن مرحله‌ای به مراحل دادرسی و تأیید اتهامات از جانب یک مقام قضایی ناظر، مستقل و بی‌طرف، موجب جلوگیری از تضییع حقوق متهم خواهد بود. درحالی‌که از یک‌سو، می‌توان با حذف مرحله تأیید اتهام، موضوع اثبات یا عدم اثبات انتساب رفتار را به قاضی مرحله محاکمه سپرد. از سوی دیگر، با فرض تأیید اتهامات از جانب شعبه پیش‌دادرسی، قاضی مرحله محاکمه با پرونده‌ای مواجه خواهد بود که ماه‌ها یا حتی سال‌ها توسط شعبه پیش‌دادرسی بررسی شده و نتیجه کفایت ادله حاصل گردیده است. بسیار بدیهی است که نمی‌توان از تأثیر اقدام قضایی شعبه پیش‌دادرسی در تأیید اتهام در ذهن قضات مرحله محاکمه چشم‌پوشی کرد. سوم، به‌کارگیری مدل نظارت قضایی در مرحله تحقیقات مقدماتی موجب اطاله دادرسی در مرحله تحقیقات مقدماتی خواهد بود. نفس اطاله دادرسی، مخالف با دادرسی منصفانه خواهد بود و از سوی دیگر، تأکید فرآیند رسیدگی به یک جرم به‌جای مرحله محاکمه به سوی مرحله تحقیقات مقدماتی متمایل می‌شود. شکی نیست که در مرحله محاکمه فضای توافقی حاکم بوده و امکان دفاع و به چالش کشیدن ادله از جانب طرفین فراهم است؛

درحالی‌که در مرحله تحقیقات مقدماتی، دادستان با تمام قدرت و اقتدار خود در برابر متهم قرار دارد. همان‌طور که اشاره شد، مقام قضایی ناظر در سه مرحله، ورود به حریم خصوصی، سلب حق آزادی و تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه، وارد دادرسی کیفری می‌شود. بدون شک، دو مرحله نخست با اساسی‌ترین حقوق افراد، سروکار دارد. نقض این دسته از حقوق، مستلزم حضور مقامی قضایی است تا در فضایی آرام و به دور از دغدغه جمع‌آوری دلیل و در قالبی توافقی به درخواست مقام متصدی تحقیق، رسیدگی، دلایل طرف مقابل وی (متهم و وکیل او) را استماع و سپس بر مبنای مدارک موجود، اتخاذ تصمیم نماید. تصمیم‌گیری برای ارسال پرونده به دادگاه، وضعیتی متفاوت نسبت به حقوق پیش‌گفته دارد. به صراحت می‌توان گفت، ارسال پرونده یک متهم از مرحله تحقیقات مقدماتی به مرحله محاکمه، با هیچ‌کدام از حقوق اساسی وی تعارضی ندارد. بنابراین، سپردن موضوع، به مقام متصدی تحقیق که طبیعتاً تسلط بیشتری نسبت به هر کس بر پرونده دارد، مشکلی ایجاد نخواهد کرد.

تاکنون این نتیجه حاصل شد که مدل ایرانی که بر پایه عدم نیاز به تأیید اتهام از جانب مرجع قضایی دیگر استوار است، از مدل دیوان کیفری بین‌المللی و کشورهای دیگر که در متن مقاله مورد بررسی قرار گرفت، مناسب‌تر بوده و به دلایل آن در فوق اشاره شد. اما مدل ایرانی با چالش جدی به‌کارگیری ضابطه اثبات امر فراتر از هر شک معقول در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی مواجه است. در دادرسی کیفری کشورهایی که از نظام دادرسی نانوشته بهره می‌برند، دادستان با جمع‌آوری چند دلیل که معقول به حساب می‌آید، ختم تحقیقات را اعلام می‌کند. درحالی‌که در دادرسی ایرانی بازپرس مکلف است همه ادله را جمع‌آوری کند. اولاً وجود دو اقلان وجدانی قضایی به شکل تمام‌عیار خود در پایان مرحله تحقیقات مقدماتی و محاکمه واجب نیست. رسیدن به این اقلان وجدانی بر عهده قاضی محکمه بوده و تمام اقدامات تحقیقات مقدماتی برای رسیدن به این اقلان نهایی است. این دو مرحله از هم تفکیک شده تا قاضی محکمه در گیرودار جمع‌آوری ادله نباشد و به‌طور بی‌طرفانه بین ادله دادستان و متهم قضاوت نماید. ثانیاً تأثیر روان‌شناختی کار، تمام و کمال انجام شده از جانب بازپرس، بر ذهن قاضی محکمه انکارناپذیر بوده و رویه نیز همین موضوع را نشان داده است. در رویه دادرسی و محاکم ایرانی، دادستان ماه‌ها و حتی سال‌ها مبادرت به تحقیق می‌کند و سپس قاضی محکمه با تعیین یک جلسه رسیدگی و در یک روز مبادرت به صدور رأی می‌نماید. در نتیجه اتخاذ مدلی که در آن جمع‌آوری چند دلیل و نه همه ادله در مرحله تحقیقات مقدماتی واجب باشد، به اصلاح دادرسی ایرانی و تحقق اصل تسریع در رسیدگی کمک خواهد کرد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آقای جنت مکان، حسین. «نظارت قضایی بر تشخیص دادستان دیوان کیفری بین‌المللی». *مجله حقوق بین‌الملل، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری*. ۳۹(۱۳۷۸): ۷۰-۳۴.
- آنبوس، کای. «آیین دادرسی کیفری بین‌المللی، ترافیعی، تفتیشی یا مختلط» ترجمه حسین آقای جنت مکان. *مجله تحقیقات حقوقی* ۱۰(۱۳۸۶): ۱-۲۳.
- تدین، عباس. «ارزشیابی ادله کیفری در نظام دادرسی ایران و فرانسه». *پژوهش‌های حقوق تطبیقی* ۱۴(۱۳۸۹): ۷۷-۵۵.
- خالقی، علی. *آیین دادرسی کیفری*. جلد اول، چاپ چهل و دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹.
- رضانی، احمد، عبدالرضا منصوری دهبید و منصور عطاشنه. «نظارت قضایی بر تعقیب و تحقیق در دیوان کیفری بین‌المللی (ICC)». *فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و حقوق بین‌الملل* ۴۷(۱۳۹۸): ۴۳-۶۵.
- شبت، ویلیام. *مقدمه‌ای بر دیوان کیفری بین‌المللی*. ترجمه باقر میرعباسی و حمیدالهیوی نظری. چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۴.
- صابر، محمود. *آیین دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی*. چاپ اول، تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۸.
- یوسفی، ایمان. *آیین دادرسی کیفری*. جلد اول، چاپ دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵.
- یوسفی، ایمان. *تحقیقات مقدماتی در آیین دادرسی کیفری*. چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل جاودانه، ۱۳۹۲.
- یوسفی، ایمان و رئیس، محمداصداق. «بررسی انتقادات وارد بر نهاد بازپرسی». *مجله حقوقی دادگستری* ۸۲(۱۳۹۲): ۲۱۸-۲۴۵.

ب) منابع خارجی

- Ashworth, Andrew. *The criminal process*. New York: Oxford university press, 2020.
- Cryer, Rubert. *International criminal law and procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Kostoris, Roberto E. *Handbook of European Criminal Procedure*. New York: Springer Publishing, 2018.
- Kuczyńska, Hanna. *The Accusation Model Before the International Criminal Court*. New York: Springer Publishing, 2015.
- Lippman, Matthew. *Criminal Procedure*. New York: Sage Publications, 2011.
- Luna, Erick. "The Models of criminal Procedur." *Buffallo Criminal Law Review*, 104(2009): 389-535.
- Marty Delmas and Spenser J.R. *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Safferling, Christoph. *Towards an International Criminal Procedure*. Oxford: Oxford University Press, 2008.